

ÎMBĂTRÂNIREA DEMOGRAFICĂ ȘI IMPACTUL ASUPRA STRUCTURII SOCIALE

Olga GAGAUZ,
doctor habilitat în sociologie,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

***Summary.** Demographic aging has a significant impact on dynamics of social structure. In the coming decades social inequality deepening will be determined by a few major issues: social, financial and economic differentiation of the regions of the country, rapid depopulation of small settlements, increasing gap in living standards between urban and rural areas. Social risks are related to decreased accessibility of social and health services for older people, permanence and deepening poverty.*

Currently the low labor market participation of pre-retirement age population and low labor market adjustment in terms of labor use of the elderly, is one of the causes of their social exclusion. Poor health of the population, the high level of morbidity and disability reduce the profitability of employees, wich contribute to early retirement or removal from the labor market.

Healthy aging and active aging presents the main factors for the future sustainability of the health system and social protection, for sustainable economic development.

Structura socială a societății se modifică sub influența a mai multor factori, printre care și cei demografici. În viitorul apropiat, fenomenul îmbătrânirii populației va avea un rol important în dinamica structurii sociale din cauza dimensiunilor sale, având un impact semnificativ asupra raporturilor dintre diferite straturi ale populației, amplasării teritoriale și gradului de omogenitate a acestora, precum și asupra parametrilor medii tipici, cum ar fi mobilitatea teritorială, comportamentele, valorile, funcțiile și rolul persoanelor vârstnice în societate.

Inegalitatea socială este determinată de diferențele de venit dintre grupurile de populație cu diferite caracteristici demografice (vârstă, structura gospodăriei), precum și de schimbări în structura demografică. Vârsta individului reflectă poziția sa pe scara profesională și etapa ciclului de viață familială. Salariile, de regulă, cresc odată cu vârsta, datorită acumulării de experiență și compatibilității dintre aptitudinile lucrătorilor și cererile angajatorilor. Etapa ciclului de viață familială de asemenea afectează venitul gospodăriei casnice. Îmbătrânirea populației – creșterea numărului și ponderii persoanelor vârstnice în ansamblul populației, prezintă un factor care poate contribui la creșterea ponderii persoanelor expuse riscului sărăciei și inegalității sociale.

Viziunea prospectivă și analiza felului în care schimbările demografice își pun amprenta asupra structurilor sociale și economice ale populației oferă evidențe solide în ceea ce privește necesitatea perfecționării politicilor sociale și adaptării lor la schimbările demografice.

Conform prognozelor demografice, în deceniile viitoare, pe fundalul reducerii continue a numărului populației Republicii Moldova, se va înregistra creșterea ponderii vârstnicilor în totalul populației, structura populației devenind unul din factorii de impact asupra creșterii socioeconomice. Astfel, numărul populației între anii 2014-2030 se va reduce cu cca 21%, de la 2911,6 mii (populația rezidentă, fără migranți ce au lipsit în țară mai mult de un an) până la 2304,4 mii (Tabelul 1).

Tabelul 1. Populația reală și prognozată pe grupe de vârstă, Republica Moldova, anii 2014 și 2030

Grupe de vârstă	2014	2030	2014	2030
	Numărul absolut, mii		% în totalul populației	
0-19	718.3	578.3	24.7	25.1
20-39	927.6	565.8	31.9	24.6
40-59	758.3	630.6	26.0	27.4
60+	507.4	529.7	17.4	23.0
Total	2911.6	2304.4	100	100

Sursa: CCD [2]

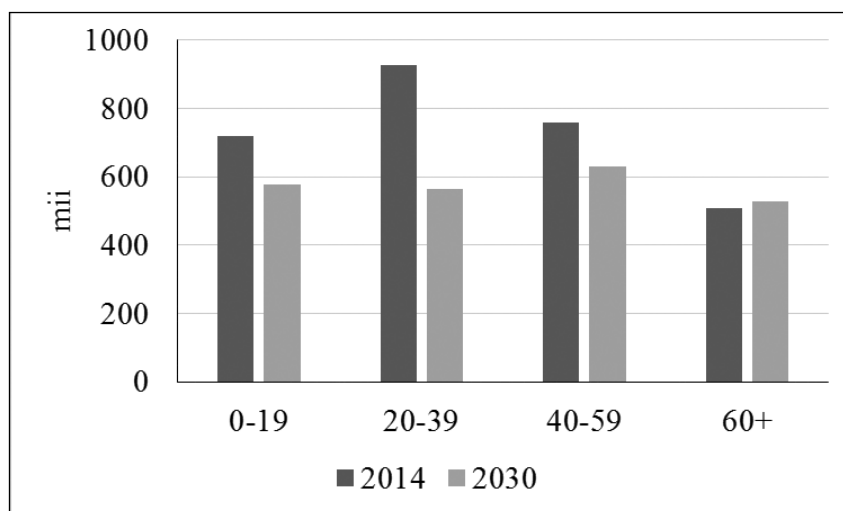

Fig. 1. Structura populației pe grupe de vârstă, Republica Moldova, anii 2014 și 2030

Sursa: CCD [2]

Repartizarea populației pe grupe mari de vârstă demonstrează că, către anul 2030 numărul populației în vârstă de 60 de ani și peste va fi similar cu cel al grupului de vârstă 20-39 de ani (*Fig.1*), constituind circa 529,7 mii, pe când proporția acestei categorii de populație se va majora de la 17,4% până la 23% (*Tabelul 1*).

Cercetările recente demonstrează că în țările europene structura pe vârste a populației și vârsta capului gospodăriei casnice nu au o influență semnificativă în creșterea inegalității veniturilor, iar sistemele de pensionare adecvate asigură menținerea unui trai decent la bătrânețe [5]. Cu toate acestea, se atenționează că, în condițiile crizei financiare și modificării complexe a structurii gospodăriilor casnice există probabilitatea de creștere a riscului de sărăcie pentru persoanele vârstnice [8]. În prezent, din cele 26 de țări cu o pondere relativ înaltă a vârstnicilor în structura populației doar în Armenia și Republica Moldova ratele sărăciei sunt mai mari pentru persoanele în vârstă decât pentru cei tineri [3].

În Republica Moldova, în ultimele decenii s-a produs o schimbare calitativă în imaginea și nivelul de trai al diferitelor generații, scăderea statusului social al vârstnicilor a devenit o problemă importantă, care în multe cazuri duce la excluderea socială a acestora. Originea acestor probleme în mare măsură este determinată de modificarea caracterului muncii în societatea industrială, separarea geografică a generațiilor cauzată de creșterea orașelor mari și mobilitatea teritorială sporită a generațiilor tinere, accelerarea puternică a dezvoltării științifice și tehnologice, care a dus la devalorizarea experienței generațiilor mai în vârstă și redistribuirea «monopolului asupra cunoașterii» în favoarea tinerilor, precum și »segregarea de vârstă» pe piața forței de muncă. În prezent, persoanele vârstnice și-au pierdut independența economică, situația materială precară plasându-i în categoria păturilor social-vulnerabile, care necesită susținere socială din partea statului și societății [4].

În deceniile viitoare, accentuarea inegalității sociale provocate de creșterea numărului și ponderii vârstnicilor în totalul populației va fi determinată de câteva probleme majore, printre care trebuie de remarcat amploarea diferențierilor sociale, financiare și economice ale diferitelor regiuni ale țării, ceea ce complică adesea activitățile instituțiilor de servicii sociale și de protecție socială, în special în zonele rurale. Depopularea satelor și reducerea efectivului populației în vârstă aptă de muncă va determina aprofundarea acestor inegalități, iar mobilitatea redusă a populației vârstnice, deteriorarea și imposibilitatea de a menține infrastructura socială în localitățile periferice și economic slab dezvoltate vor face dificil accesul la serviciile sociale și medicale, precum și la asistența socială a acestei categorii de populație.

Dezvoltarea neuniformă demografică și socioeconomică va provoca apariția unor zone neattractive pentru investiții din cauza lipsei forței de muncă (de exemplu, raioanele nordice cu gradul înalt de îmbătrânire demografică); depopularea rapidă a localităților mici; ”marginalizarea” și ”excluziunea socială” a localităților periferice.

Din punct de vedere social, riscurile sunt legate de scăderea accesibilității serviciilor sociale și medicale pentru populația vârstnică; creșterea decalajului dintre nivelul de viață urban și cel rural; accentuarea disparităților economice și sociale dintre diferite unități administrativ-teritoriale; persistența și aprofundarea sărăciei.

Lipsa posibilităților pentru satisfacerea nevoilor sale duce la scăderea calității vieții persoanelor vârstnice, la marginalizarea lor prin restrângerea spațiului și activității sociale. Posibilitatea de prelungire a activității de muncă și după pensionare permite atât menținerea nivelului material acceptabil, cât și integrarea socială mai deplină. În acest sens, lipsa instituțiilor de resocializare pentru persoanele în vârstă prezintă o barieră în prelungirea activității economice, dat fiind faptul că abilitățile și cunoștințele dobândite nu întotdeauna asigură menținerea competitivității pe piața muncii. Existența oportunităților de reprofesionalizare, creșterea nivelului de cunoștințe în corespundere cu cerințele pieței muncii pot contribui la prelungirea perioadei de activitate economică.

Având în vedere că situația economică a persoanelor în vârstă este determinată de activitatea economică anterioară și transferurile publice prin intermediul sistemelor de pensii, pot fi evidențiate două probleme importante: prima – necesitatea majorării semnificative a cuantumului salariului minim¹ și perfecționarea sistemului de protecție socială a lucrătorilor în sfera muncii; cea de-a doua problemă vizează reformarea sistemului de pensii și asigurarea unui trai decent al populației după retragerea de pe piața forței de muncă.

În prezent, conform datelor BNS, în Republica Moldova continuă să lucreze doar circa 17% din populația în vârstă de 60 de ani și peste. Problema ocupării persoanelor vârstnice are câteva fațete: problema creării locurilor de muncă pentru ei, asigurarea socială a pensionarilor neocupați numărul cărora este în creștere, dezvoltarea serviciilor pentru persoanele în vârstă. Totuși în acest domeniu s-au conturat două tendințe: pe de o parte, se articulează necesitatea de a utiliza experiența persoanelor în vârstă, înțelegerea valorii experienței acestora, pe de altă parte, se constată excluderea lor din activitatea socială. Preocupările privind lipsa locurilor de muncă și frica de a rămâne fără serviciu sunt sentimentele de insecuritate ce au devenit o trăsătură caracteristică a stării de spirit a

populației. Astfel, adaptarea scăzută a pieței muncii în ceea ce privește utilizarea forței de muncă a vârstnicilor este una din cauzele excluziunii sociale a acestora.

Problema prelungirii perioadei de activitate economică a persoanelor vârstnice capătă o actualitate deosebită, în special în contextul creșterii vârstei de pensionare până la 63 de ani pentru ambele sexe. Succesul reformei este determinat de faptul în ce măsură va fi extinsă real perioada de încadrare în câmpul muncii, având în vedere ratele scăzute de ocupare a persoanelor în vârsta de prepensionare. Altfel, lipsa oportunităților de angajare în câmpul muncii va determina aprofundarea sărăciei pe seama persoanelor neocupate, din considerentul că pensionarea, în multe cazuri, prezintă un factor de stabilizare a situației materiale.

Alt factor care poate influența aprofundarea inegalității sociale prezintă sănătatea populației, inclusiv a persoanelor vârstnice. Starea precară a sănătății de multe ori determină încetarea activității în vârsta de prepensionare, iar invaliditatea devine un canal important de pensionare anticipată. În aceste condiții, creșterea vârstei de pensionare poate provoca creșterea rapidă a pensionarilor pe motivul invalidității. Menținerea unui nivel înalt al mortalității populației condiționează faptul că multe persoane nu ajung la vârsta de pensionare sau beneficiază de pensie o perioadă foarte scurtă. De exemplu, probabilitatea de a deceda la vârsta de 65 de ani pentru un bărbat care a ajuns la vârsta de 20 de ani constituie 40%, fiind de două ori mai mare decât în țările dezvoltate [2, p.69]. Astfel, nivelul ridicat de mortalitate al bărbaților, care se observă în ultimele decenii, prezintă o problemă socială importantă în ceea ce privește prelungirea activității economice și dreptului la pensionare. Având în vedere faptul că mortalitatea ridicată se asociază cu o sănătate precară, un nivel ridicat de morbiditate, invaliditate - factori care reduc rentabilitatea angajatului și contribuie la pensionarea precoce sau eliminarea de pe piața forței de muncă, creșterea vârstei de pensionare pentru bărbați nu va aduce rezultate scontate.

În plus la cele menționate mai sus, în ultima jumătate de secol nu a fost înregistrat un progres semnificativ în dinamica speranței de viață a populației, inclusiv la vârsta de 60 de ani. Mai mult de atât, în perioada anilor 1970-2014 speranța de viață la femei în vârstă de 60 ani a scăzut de la 19,3 până la 18,5 ani, iar la bărbați - de la 16,3 până la 14,4 ani. Ca rezultat, îmbătrânirea demografică în Republica Moldova din perspectiva indicatorilor noi de măsurare (vârsta cronologică și speranța de viață rămasă) înregistrează un grad mai înalt, având consecințe sociale și economice multiple [6].

Alte schimbări demografice, cum ar fi modificarea structurii familiale și a gospodăriilor casnice, migrația tinerilor peste hotare, majorarea numărului

gospodăriilor casnice alcătuite dintr-o singură persoană, de regulă, vârstnică, pot provoca probleme deosebite în ceea ce privește furnizarea de sprijin pentru persoanele în vârstă.

Impactul cumulat al creșterii speranței de viață, al nivelului de educație și modificării structurii gospodăriilor casnice indică faptul că politicile sociale viitoare vor trebui să țină cont de interacțiunile dintre diferiți factori demografici și efectul lor combinat asupra inegalității veniturilor în deceniile viitoare.

În condițiile schimbărilor demografice actuale și creșterii constrângerilor financiare, îmbătrânirea sănătoasă și îmbătrânirea activă prezintă factorii principali pentru durabilitatea viitoare a sistemului de sănătate și protecție socială. În acest context, este necesar de a promova politicile axate pe conceptul de îmbătrânire activă, care înseamnă înaintarea în vârstă în condiții optime de sănătate, un rol activ în societate și împlinirea pe plan profesional, dar și autonomie în viața zilnică și implicare în activitățile civice. Îmbătrânirea activă include atât procesul individual, cât și oportunitățile sociale ale structurilor de sănătate, participare și integrare. Obiectivul fundamental al intervențiilor în domeniul îmbătrânirii active este de a optimiza oportunitățile pentru sănătate, participare și securitate astfel încât să sporească calitatea vieții populației odată cu îmbătrânirea [1].

Conform cadrului general al îmbătrânirii active, principalele elemente ale conceptului sunt: o viață mai lungă și mai sănătoasă; creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă la vârste mai înaintate; creșterea participării sociale și a celei politice a grupurilor de persoane vârstnice; scăderea dependenței persoanelor vârstnice; îmbunătățirea serviciilor de îngrijire de lungă durată.

Indicele îmbătrânirii active, elaborat și recomandat pentru implementare în Republica Moldova, demonstrează că în prezent gradul de valorificare a potențialului uman al vârstnicilor este foarte scăzut, constituind circa 27% [3].

Urmează să remarcăm, creșterea economică nu creează în mod automat oportunități de îmbunătățire a standardelor de viață ale majorității populației, dat fiind faptul că premisele și condițiile de îmbunătățire ale acestora sunt determinate nu doar de cantitatea, dar și de structura distribuției bunurilor materiale produse. Inegalitatea socioeconomică prezintă o caracteristică sistemică a orânduirii economice. Astfel, accesul la educație și formare profesională, la serviciile de sănătate, la o locuință bună, la valorile culturale vor fi diferite, în unele cazuri facilitând dezvoltarea potențialului uman personal, iar în altele constituind o piedică în satisfacerea nevoilor de bază, realizarea capacităților de muncă și creative ale omului.

Distribuirea inegală a veniturilor predispune economiile la crize, complică procesul de revenire și împiedică atingerea potențialului maxim. Studiile recente în domeniu [5] constată că societățile care reușesc să micșoreze distanța dintre bogați și săraci se bucură de perioade mai lungi de creștere economică. Practicile pozitive ale unor țări și standardele europene reflectă că diminuarea inegalității sociale și creșterea bunăstării populației este posibilă, în special, prin mecanismele speciale de reglementare a veniturilor (taxe speciale, impozite), printr-un sistem eficient de asistență socială, servicii publice în sprijinul grupurilor cu venituri mici.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology and Final Results. Vienna, March 2013. (Authored by A.Zaidi / Project Coordinator/ and others).
2. Analiza situației populației din Republica Moldova. UNFPA, CCD / Coord. O.Gagauz. Chișinău, 2016. 175 p.
3. Buciuceanu-Vrabie M. Indicele de îmbătrânire activă în Republica Moldova. În: Policy Paper, Chișinău, 2016. 8 p.
4. Discriminarea, abuzul și violența asupra persoanelor vârstnice / Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M. Chișinău, 2015. 156 p.
5. Eurostat (2012b). Average household size (Source: SILC), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvph01&lang=en (accesat 12.02.2017)
6. Gagauz O. Îmbătrânirea demografică din perspectiva indicatorilor noi de măsurare. În: Creșterea economiă în condițiile globalizării. Sesiunea științifică: „Dinamica populației și calitatea potențialului uman”: Conferința internațională științifico-practică, 13-14 octombrie 2016. Ediția a XI-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2016, pp.5-13.
7. Golden Ageing. Prospects for healthy, active, and prosperous ageing in Europe and Central Asia. World Bank Group. 2015, p. 220.
8. Guerin B. Demography & Inequality. How Europe's changing population will impact on income inequality. RAND Europe, 2013. 37 p.